

## ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ И У СРБИЈИ

*Апстракт:* Један од изазова са којим се кроз историју суочава свака држава је како сачувати не само своју историју и стабилност, већ и како сачувати своја културна добра у различитим временима и пред различитим искушењима. Не само у време рата односно оружаног сукоба, већ и у миру. У миру односно оружаном сукобу културна добра страдају – бивају уништена односно оштећена услед оружаног дејства. У миру културна добра страдају приликом извршења различитих кривичних дела од стране појединаца односно организованих криминалних група кроз њихове покушаје да за себе или за друге прибаве поједина културна добра различитог нивоа заштите којом приликом долази и до уништења односно оштећења истих. Циљ рада је да се представи кривично правна заштита културних добара у најважнијим пројектима међународног права, а посебно у Републици Србији кроз одредбе Кривичног законика Републике Србије.

**Кључне речи:** културна добра, заштита, прописи, кривична дела.

### 1. УВОД

Културна добра сваке поједине државе кроз људску историју била су предмет страдања на најразличитије начине. Најчешће кроз ратове и оружане сукобе, али и путем пљачки, крађа, уништења, оштећења. У својим почецима свест о значају културних добара сасвим сигурно није била на нивоу на коме се данас налази. Рушени су храмови, паљене цркве, манастири, џамије и друге богомоље, уништавана и пљачкана покретна културна добра.

---

\* Судија Вишег суда у Ваљевоу, [dr.gaga.obrad@gmail.com](mailto:dr.gaga.obrad@gmail.com).



држава није била поштеђена уништавања своје културне баштине током светских ратова. Довољно је поменути бомбардовање и уништење Народне библиотеке у Београду 6. 4. 1941. године, када је неповратно уништен драгоцен библиотечки фонд.

Примера уништавања културне баштине на глобалном нивоу у оружаним сукобима из недавне прошлости има много, широм света. То се, на жалост, успешно наставља и током 21. века у време ратова, али и бројних оружаних сукоба.

За време инвазије Ирака од стране САД током 2003. године, пљачкаши су насрнули на багдадски Национални музеј, планула је Народна библиотека са хиљадама књига и историјских докумената, а почела је и пљачка бројних археолошких локалитета. Нестала су или уништена непроцењива блага стара и до 5000 година.<sup>5</sup> У мају 2015. године припадници Исламске државе су упали у древни антички град Палмиру у Сирији, која се налази под заштитом UNESCO-а као светска културна баштина, један од најимпресивнијих сведочанстава архитектонске уметности старих Римљана и уништили јединствене споменике културе у том граду, између осталих Славолук победе стар више од 18 векова, Белов римски храм и Храм Baal-Šamina.<sup>6</sup>

У погледу заштите културних добара и одговорности појединих лица за уништавање културних добара од изузетног значаја је пресуда ал Махди, прва пресуда те врсте, донета од стране Међународног кривичног суда у Хагу током 2016. године, који је осуђен једногласно на казну затвора у трајању од 9 година због саизвршилаштва у ратном злочину који се састојао у намерном усмеравању напада на верске и историјске грађевине, укључујући девет маузолеја и једну џамију у Тимбуктуу, при чему је девет од десет грађевина на које се пресуда односи било је под заштитом UNESCO, у јуну и јулу 2012. године.<sup>7</sup> Због ратног злочина уништавањем културне баштине у нападу на историјско језгро Дубровника (цео Стари град) 6. децембра 1991, који је од 1979. године на списку Светске културне баштине пресудама Међународног кривичног суда за бившу Југославију правоснажно су осуђени поједини високи официри бивше ЈНА и то генерал Павле Стругар<sup>8</sup> и адмирал Миодраг Јокић.<sup>9</sup>

Међутим, страдање културних добара сваке поједине државе се више догађа у мирнодопска времена, кроз најразличитија кривична дела која врше појединци и организоване криминалне групе које краду, оштећују

5 Ж. Лежаја, *Заштитна културних добара у оружаном сукобу*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2011, 46.

6 Anne Allmeling, 8.10.2015., <https://www.dw.com/hr/je-li-palmira-zauvijek-izgubljena/a-18766641>, 2. март 2024.

7 Charge brought by the Prosecution against Ahmad AL FAQI AL MAHDI, ICC-01/12-01/15- 70-AnxA, INTERNATIONAL CRIMINAL COURT.

8 МКСЈ, број предмета ИТ01-42-Т, Тужилац в. Павле Стругар, стр. 131–135. првостепене пресуде.

9 МКСЈ, број предмета ИТ01-42/1-С, Тужилац в. Миодраг Јокић, стр. 14. првостепене пресуде.

или уништавају предмете који представљају најразличитија културна добра појединих држава. Број пријављених крађа уметничких предмета у Италији је 30 000 на годишњем нивоу, док је друга по реду Русија са две хиљаде.<sup>10</sup> Током 2022. године је суд у Ираку осудио британског геолога на 15 година затвора због крађе археолошких предмета.<sup>11</sup>

Циљ сваке крађе културних добара је прибављања имовинске користи, без обзира о којој врсти кривичног дела се ради. Годишњи обрт тржишта илегалне трговине антиквитетима, према проценама UNESCO, вредан је приближно 2,2 милијарде америчких долара, с тим да би требало имати у виду да овакве процене често потцењују стварно стање јер су подаци о црним тржиштима углавном непотпуни и тешко доступни.<sup>12</sup> О томе се говори у медијима. Према наводима немачког листа *Süddeutsche Zeitung*, трговина украденим културним добрима се налази на трећем мјесту исплативих „бизниса“ организираног криминала – одмах након трговине оружјем и дрогом.<sup>13</sup>

То је реалност, која се дешава и у државама из нашег блиског окружења. Тако, у више наврата у последњих неколико година у медијима наводи се да се државе западног Балкана у последњих неколико година суочавају са драматичним порастом крађе и кријумчарења културног блага, умјетнина, археолошких материјала и антиквитета.<sup>14</sup> На пљачку културних добара у бившој Југославији указују и новији текстови у медијима.<sup>15</sup>

10 Ж. Бјелајац, *Организовани криминалисте: Империја зла*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2013, 266.

11 *Irak i Velika Britanija: Britanski geolog osuđen na 15 godina zatvora zbog krađe arheoloških predmeta*, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-61708060>, ог 7.6.2022.године, 2. март 2024.

Пензионисани британски геолог осуђен је на 15 година затвора због покушаја да изнесе археолошке предмете из Ирака. Џим Фитон, 66, који је пореклом из Бата, сакупио је 12 каменчића и комаде грнчарије током недавног геолошког и археолошког обиласка земље. Максимална казна за изношење археолошких предмета је смртна казна. Суд је одлучио да изрекне блажу казну „због старости оптуженог“, рекао је судија. Фитон је прикупио предмете као сувенире док је обилазио локацију у Еридуу, на југоистоку Ирака. Ирачки званичници рекли су да се фрагменти могу сматрати вредним археолошким комадима јер датирају од пре више од 200 година.

12 P. Campbell, “The illicit antiquities trade as a transnational criminal network: Characterizing and anticipating trafficking of cultural heritage”, *International Journal of Cultural Property*, 20, 2013, 114.

13 Philipp Jedicke/Željka Telišman, од 27.10.2014., <https://www.dw.com/hr/meka-pljacka-sa-grobnica/a-18021887>, 2. април 2024.

14 <https://www.slobodnaevropa.org/a/milijarde-ilegalno-trziste-umjetnine-cg/29519485.html>, ог 1.10.2018.године 2. април 2024. Колико је то уносан бизнис за криминалце показује и податак да обрт на илегалном тржишту културним добрима на подручју југоисточне Европе износи између три и шест милијарди долара на годишњем нивоу. Експерти упозоравају да трговина културном имовином има блиске везе са транснационалним организованим криминалним групама, међународним ланцем прања новца, мрежама корупције и терористичким организацијама.

15 Војислав Туфегџић, У фокусу: пљачка културних добара у бившој Југославији, <https://ekspres.net/u-fokusu/pljacka-kulturnih-dobara-u-bivsoj-jugoslaviji-23-11-2022..>

Све то што се дешава у другим државама у погледу најразличитијих облика страдања најразличитијег културног блага, дешава се и у нашој држави, а нарочито на подручју Косова и Метохије (КиМ), почев од 1999. године. Након доласка међународних мировних снага у јуну 1999. године до почетка 2004. године уништено је 15 споменика културе у првој и 23 у трећој категорији - укупно 38 споменика и објеката. Према стручном извештају Савета Европе у мартовском насиљу 2004. године уништено је или оштећено 35 цркава и манастира међу којима су 6 из првог периода – црквене грађевине из 14–16. века.<sup>16</sup>

Заштити културних добара поклања се и у Србији све већа пажња, и о потреби њихове заштите све више се говори и у медијима.<sup>17, 18</sup> Па ипак, то је још увек недовољно.

### 3. МЕЂУНАРОДНИ ПРОПИСИ И КУЛТУРНА ДОБРА

Други светски рат поред огромних људских жртава, огромне материјалне штете на свим нивоима – стамбени фондови, индустријски објекти, путна и железничка инфраструктура, довео је и до уништења значајних објеката светске културне баштине. Последице разарања светске културне баштине створиле су потребу за додатним правним оквирима који би прецизније регулисали заштиту културних добара. Почетак рата значио је и прекид процеса усвајања Конвенције о заштити историјских споменика и уметничких дела у време рата која је била сачињене у форми прелиминарног нацрта 1938. године од стране Међународног музејског уреда Друштва народа, пре него што је дипломатска конференција за њено усвајање могла

---

4. април 2024. Не може се поуздано тврдити када у некадашњој Југославији почиње уништавање и пљачкање историјске баштине, потом и "преливање" уметничких предмета у приватне руке и у иностранство. **Никада на државном и стручном нивоу није покушано да се на једном месту сакупе сви подаци о уништеним и несталим уметничким делима. ...** На састанку у Београду 1998. године представници полиције изнели су следеће податке: **"Од 1. јануара 1984. године у Југославији су украдене 333 уметничке слике, 120 икона, 375 религијских кипова и фигура, 144 религијска предмета, 1328 антиквитетних књига, седам нумизматичких збирки и 399 других предмета уметнина."** Упркос напорима полиције, од побројаних крађа више од 60 одсто остало је нерасветљено.

16 А. Јовић-Лазич, „Заштита културне баштине на Косову и Метохији“, *Међународна ѿолијика*, 4/2004, 472–473.

17 Александра Петровић, Србија је Елдорадо за крадљивце блага, <https://www.politika.rs/scc/clanak/480268/Srbija-je-Eldorado-za-kradljivce-blaga>, ог 1.6.2021., 2. април 2024.

18 <https://serbiantimes.info/nedopustivo-srpsko-blago-iz-vince-se-prodaje-na-internetu-za-male-pare/og> 5.3.2023. 2. април 2024.

бити одржана. За време другог светског рата културни објекти, грађевине и установе биле су пљачкани и уништаване до крајњих граница, посебно од стране немачког нацистичког режима. Међународно право није имало ефекта у било ком погледу у спречавању великих пљачки уметничких галерија, цркава и музеја широм окупиране Европе.<sup>19</sup>

После Другог светског рата основане су бројне међународне организације, међу којима су UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу) и Савет Европе, које су у бројним конвенцијама институционализовале заштиту културног наслеђа. Тадашња заједничка држава ФНРЈ постала је чланица UNESCO 31. марта 1950, а након распада заједничке државе оно је пренето на државе сукцесоре, укључујући ту и Републику Србију.<sup>20</sup>

Највећу важност за заштиту културне баштине данас имају три међународна споразума: Хашка конвенција о заштити културних добара у случају оружаног сукоба из 1954, и два допунска протокола Женевским конвенцијама из 1949. године који су претходили поменутој конвенцији и то: Допунски протокол Женевским конвенцијама од 12. августа 1949. о заштити жртава међународног оружаног сукоба (Protokol I) те Допунски протокол Женевским конвенцијама од 12. августа 1949. о заштити жртава немеђународног оружаног сукоба (Protokol II).<sup>21</sup>

На светском нивоу, UNESCO је установио прве међународне стандарде за заштиту културних добара, иако са међународног аспекта посматрано, не постоји једна општеприхваћена дефиниција културног добра, па ипак без обзира на то значај ових стандарда је несумњив за оружане сукобе на светском нивоу. Најпрецизније, дефиниција културног добра је одређена у Хашкој конвенцији за заштиту културних добара у случају оружаних сукоба из 1954. године (Хашка конвенција).<sup>22</sup> Хашка конвенција се примењује у сваком оружаном сукобу – међународном и немеђународном.

Према Хашкој конвенцији, културна добра се могу поделити у три категорије. Прву категорију чине покретна и непокретна добра, без обзира на порекло и право својине, која обухватају културну баштину неког народа попут важних архитектонских споменика, уметничких дела, археолошких

19 D. M. Fleck, *The handbook of humanitarian law in armed conflicts*, Oxford University Press, New York, 2003, 433.

20 А. Батрићевић, „Правна заштита материјалних културних добара од последица загађења животне средине“, *Зборник Института за криминологију и социолошка истраживања*, 1/2016, 36.

21 K. J. Detling, „Eternal Silence: the Destruction of Cultural Property in Yugoslavia“, *Maryland Journal of International Law*, 1/1993, 44.

22 Хашка конвенција за заштиту културних добара у случају оружаних сукоба из 1954. године – Хашка конвенција, енг.: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*.

налазишта, рукописа, књига уметничког и културног значења те других објеката који су од уметничког, историјског или научног интереса. Другу категорију чине грађевине чији је циљ да се заштите и изложе наведени покретни објекти - музеји, архиви, библиотеке те ратна склоништа. Последњу категорију чине „споменичка седишта“, тј. грађевине или локалитети који садрже знатну количну културних добара из претходне две категорије.<sup>23</sup>

Хашку Конвенцију прати и *Protokol I* којим је уређена обавеза држава уговорница да спречава извоз културних добара са територије коју је она окупирала током оружаног сукоба.

Током 1999.године усвојен је и *Protokol II* уз Хашку конвенцију. Држава може постати уговорна страна *Protokola II* само ако је ратификовала Хашку конвенцију из 1954. године, што је прихваћено и ратификовано од стране Савезне Републике Југославије, државе - правне претходнице Републике Србије.<sup>24</sup> *Protokolom II* уз Хашку Конвенцију ближе се регулишу питања заштите културних добара у случају оружаног сукоба немеђународног карактера, који се догађа на територији једне стране уговорнице. Тај документ је од значаја за ситуацију која се одиграла на територији бивше Југославије, приликом њеног разарања. Странама у сукобу се забрањује да културна добра постану циљ војних акција, односно „забрањено је вршити било какве непријатељске акте“ уперене против културних објеката и храмова и користити их за подршку војних акција.<sup>25</sup>

*Protokol II* уводи међународну кривичну одговорност лица која уништавају или нареду да се нападну заштићена културна добра.<sup>26</sup> *Protokolom II* предвиђена је у члану 10 и побољшана заштита културних добара, која је доступна и за покретна и за непокретна културна добра. Поједини аутори наводе да *Protokol II* представља кључан елемент Хашке конвенције јер дефинише у којим се случајевима војном силом може оправдати напад на споменике културе те редефинише обавезе окупационих снага које се тичу заштите културних добара. С обзиром да у Конвенцији нигде није јасно дефинисан појам „војне нужности“, Конвенција у одређеним случајевима ствара правни вакуум који омогућује оправдање уништења културне имовине.<sup>27</sup>

23 Н. Abtahi, „The Protection of Cultural Property in Times of Armed Conflict: The Practice of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia“, *Harvard Human Rights Journal*, 2001, 8.

24 Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954.године о заштити културних добара у случају оружаног сукоба, „Службени лист СРЈ“, бр. 7/2002.

25 В. Чок, „Међународноправна заштита културних добара“, *Правни живоић*, 12/2004, 378.

26 А. Јовић-Лазич, „СЦГ и УНЕСКО“, *Међународна јуридика*, 4/2003.

27 С. V. Hill, „Killing a Culture: The Intentional Destruction of Cultural Heritage in Iraq and Syria under International Law“, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 1/2016, 203.

Од осталих међународних докумената који се односе на заштиту културних добара издвајамо поједине документе донете од UNESCO који се односе на различите недозвољене радње у вези са културним добрима:

- Конвенција о средствима забране и спречавања незаконитог увоза, извоза и преноса власништва над културним добрима,<sup>28</sup> усвојена у Паризу 14. новембра 1970;
- UNIDROIT - Конвенција о украденим и илегално извезеним објектима,<sup>29</sup> усвојена у Риму 24. јуна 1995;
- Конвенција о заштити светске културне и природне баштине усвојена на 17. заседању Генералне конференције, Париз, 16. новембар 1972<sup>30</sup> коју је до сада потписало 168 земаља, са којом је у вези и стварање Листе светске културне и природне баштине. На листи UNESCO према подацима из септембра 2023. године, налазе се 1199 добра, од тога 933 културна, 227 природна и 39 мешовита у 168 држава.<sup>31</sup> Република Србији, која је чланица UNESCO од 20. 12. 2000. године, на листи Светске баштине има 13 локалитета (у оквиру пет уписа), који су заштићени као места од посебног значаја за светску културу, науку и образовање. У питању су: Стари Рас и Сопоћани, Манастир Студеница, Средњевековни споменици на Косову, Гамзиград (Ромулијана) – палата Галерија и Стећци – средњевековни надгробни споменици<sup>32</sup>. Битно је нагласити и да су средњевековни надгробни споменици – стећци заједнички за Босну и Херцеговину, Хрватску, Србију и Црну Гору.<sup>33</sup> У јануару 2024. године на листи светске културне баштине у опасности налазило се укупно 56 добара од којих су 6 у Европи (Аустрија, Румунија, Србија по добро и Украјина – 3 добра), а међу њима су и српски средњевековни манастири на Косову од 2006. године после мартовског погрома 2004. године.<sup>34</sup>
- Међународна Конвенције о очувању нематеријалне културне баштине,<sup>35</sup> усвојена 17. октобра 2003. године.

28 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, Paris, 14 November 1970.

29 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, Rome, 1995.

30 Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 16 November 1972.

31 <https://whc.unesco.org/en/list/&order=year>, 9. април 2024.

32 Државна ревизорска институција, Извештај о ревизији сврсисходности пословања, Заштита непокретних културних добара, Београд, 31. децембар 2021, 16.

33 <https://www.google.com/search?q=world+heritage+list+2021&oq=World+Heritage+List&aqs=chrome.8.69i57j0i22i30l9.8190j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8> world heritage list 2021, 2. фебруар 2022.

34 <https://whc.unesco.org/en/danger/>, 12. март 2024.

35 International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 17 October 2003.



Савет Европе донео је такође, бројна документа из ове области од којих издвајамо: Европску конвенцију о култури<sup>36</sup> усвојена у Паризу 1954. године и посвећена општем појму културе; Конвенцију о заштити архитектонског наслеђа Европе из Гранаде 1985. године;<sup>37</sup> Европску конвенцију о кривичним делима у вези с културним добрима, потписана у Делфима 23. јуна 1985. која је замењена новом конвенцијом под истим називом из Никозије 19. 5. 2017.<sup>38</sup> и Европску конвенцију о заштити археолошког наслеђа из Лондона - усвојена 1969. а ревидирана на Малти, Ла Валлета 1992. године<sup>39</sup>. Република Србија је прихватила ревидирану Европску конвенцију о заштити археолошког наслеђа.<sup>40</sup>

У погледу заштите културних добара посебан проблем представља чињеница да поједине најважније државе у међународној заједници нису ратификовале ниједан од међународних уговора који се односе на заштиту културних добара – САД, као ни Велика Британија.<sup>41</sup>

Савет безбедности Уједињених нација је и Резолуцијом 2347 донетом 2017. године<sup>42</sup> формално признао да су претње културном наслеђу једно од главних безбедносних питања и да међународна заједница мора успоставити конкретан систем одговорности и сарадњу између правосудних органа ради њихове заштите.

Римски статут Међународног кривичног суда из 1998. године, у делу који се односи на ратне злочине такође, садржи поједине одредбе које се односе на уништење и/или оштећење културних добара у чл. 8.<sup>43</sup>

Међутим, бројне конвенције и пратећи документи – протоколи уз те међународне документе који указују на значајан напредак у кодификацији

---

36 European Cultural Convention (ETS No. 018). Отворена за потписивање, Париз 19/12/1954. Ступила на снагу 05/05/1955, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=018>, 22. фебруар 2022.

37 Конвенције о заштити архитектонског наслеђа Европе - Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (ETS No. 121). Granada, 3/10/1985. Ступила на снагу 1.12.1987., <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/granada-convention>, 22. фебруар 2024.

38 Европска конвенција о кривичним делима у вези с културним добрима - Convention on Offences relating to Cultural Property (ETS No.221), Nicosia 19/5/2017 - (ETS No. 119). Delphi, 23/6/1985. Ступила на снагу 1.12.1987., <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/granada-convention>, 22. фебруар 2024.

39 Европска конвенције о заштити археолошког наслеђа, ревидирана на Малти - European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (ETS No. 66, 1969; ETS No. 143, revised in 1992) - The Valletta Convention, усвојена 16/1/1992, ступила на снагу 25/5/1995.

40 Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа (ревидиране), *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 42/2009.

41 В. Clark, „Military occupation and the rule of law; the legal obligation of occupying forces in Iraq“, *Electronic Journal of Law*, 8/2005, 16.

42 [https://www.un.org/Security-Council/S/RES/2347\(2017\)](https://www.un.org/Security-Council/S/RES/2347(2017)), 2. април 2024.

43 Закон о потврђивању превода Римског статута Међународног кривичног суда, *Службени лист СРЈ Међународни уговори*, бр. 5/2001.

међународног хуманитарног права не треба, ни у ком случају, да изазову игнорисање обичајног хуманитарног права јер обичајно међународно право може да помогне у тумачењу уговорног права. Због тога, међународно обичајно право прописује и правила која се односе на заштиту културних добара – правила 38–41.<sup>44</sup>

#### 4. ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА У КРИВИЧНИМ ПРОПИСИМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

**Кривични законик ФНРЈ из 1951.године (КЗ ФНРЈ)**<sup>45</sup> прописао је у глави ХИ која се односи на кривична дела против човечности и међународног права кривично дело: **Уништавање културних и историјских споменика (члан 132)**: Ко кршећи правила међународног права у време рата или оружаног сукоба наређује или врши уништавање културних и историјских споменика и грађевина, или установа намењених науци, уметности, васпитању или хуманитарним циљевима. За ово кривично дело било је прописано изрицање казне затвора или строгог затвора. То је било једино кривично дело у КЗ ФНРЈ које се односило на кривичноправну заштиту културних добара.

Ово кривично дело је имало свој међународни основ заједно са још два кривична дела у Правилима о законима и обичајима при вођењу рата приложеним уз Хашку конвенцију из 1907.године и по својој садржини одговарало је члану 56 поменутих правила уз Хашку Конвенцију.<sup>46</sup>

На простору бивше заједничке државе постојала је подељена надлежност, примењивали су се савезни и републички кривични закони.

**Кривични закон СФРЈ из 1976.године (КЗ СФРЈ)**<sup>47</sup> који се на територији СФРЈ примењивао се од 1. 7. 1977. године, потом од 1992. године на територији СРЈ под називом **Кривични закон СРЈ (КЗ СРЈ)** а од 2003.године на територији Републике Србије под називом **Основни кривични закон (ОКЗ)** прописивао је у глави ХВИ кривична дела против човечности и међународног права. У тој групи кривичних дела било је и кривично дело: **Уништавање културних и историјских споменика (члан 151)** које је пружало ширу заштиту овим вредностима у односу на исто кривично дело из КЗ ФНРЈ:

44 J-M. Henckaerst, L. Doswald-Beck, *Обичајно међународно хуманитарно право, Том I: Правила, International Committee of the Red Cross*, прво издање, 2005, X, 130-141.

45 Кривични законик ФНРЈ – КЗ ФНРЈ, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 13/51

46 Ј. Таховић, *Кривично право посебни део*, Научна књига, Београд, 2. издање, 1955, 65–66.

47 Кривични закон СФРЈ – КЗ СФРЈ, *Службени листи СФРЈ*, бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90, Кривични закон СРЈ – КЗ СРЈ, *Службени листи СРЈ*, бр. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 24/94, 61/2001, Основни кривични закон – ОКЗ *Службени гласник РС*, бр. 39/2003.

- (1) Ко кршећи правила међународног права за време рата или оружаног сукоба уништава културне или историјске споменике и грађевине, или установе намењене науци, уметности, васпитању или хуманитарним циљевима, казниће се затвором најмање једну годину.
- (2) Ако је радњом из става 1. овог члана уништен јасно препознатљив објект који је као културно и духовно наслеђе народа под посебном заштитом међународног права, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.

## 5. ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА У НОВИМ ДРЖАВАМА СА ПРОСТОРА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

После распада бивше заједничке државе новоформиране државе задржале су у својим кривичним законима у одредбама које се односе на кривична дела против човечности и међународног права кривично дело које је било прописано у КЗ СФРЈ у чл.151.: **Уништавање културних и историских споменика**. Иако се уочавају незнатне разлике у називима тог кривичног дела суштина је остала иста.

**Кривични законик Црне Горе (КЗ ЦГ)**<sup>48</sup> у глави 35. под називом **Кривична дјела против човечности и других добара заштићених међународним правом** садржи два кривична дела која се односе на заштиту културних добара и то: Уништавање културних добара (чл.439 КЗ ЦГ); Непредузимање мјера за спречавање вршења кривичних дјела против човечности и других добара заштићених међународним правом (чл.440 КЗ ЦГ) – у ком кривичном делу су прописане казне за поједина лица која врше или услед чијих непредузетих радњи дође до извршења појединих кривичних дела прописаних у групи кривичних дела против човечности и међународног права међу којима је и кривично дело Уништавање културних добара из чл.439 КЗЦГ.

**Кривичниот законик Републике Северне Македоније (КЗ РСМ)**<sup>49</sup> у глави 34. под називом **Кривични дела против човечности и међународното право** садржи једно кривично дело које се односе на заштиту културних добара и то: Уништување културни и историски споменици (чл.414 КЗ РСМ).

48 Кривични законик Црне Горе - КЗ ЦГ, *Службени лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Службени лист ЦГ", бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - други закон, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - други закон, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - исправка, 144/2021 и 145/2021 и 110/2023.

49 Кривичниот законик Републике Северне Македоније - КЗ РСМ, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр. 36/23 и 188/23.

**Казнени закон Републике Хрватске** (КЗХ)<sup>50</sup> у глави 9. под називом Казнена дела против човјечности и људског достојанства садржи кривично дело које се тиче и заштите културних добара и то: Ратни злочин (чл. 91 ст. 2. тач. 9 КЗХ).

**Казенски законик Републике Словеније** (КЗ СЛ)<sup>51</sup> у глави 14. под називом Казнена дела против човечности садржи кривично дело које се тиче и заштите културних добара и то: Ратни злочин (чл. 102 ст. 2. тач. 7 и 9 КЗСЛ).

**Кривични закон Босне и Херцеговине** (КЗ БиХ)<sup>52</sup> у глави 35. под називом Кривична дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом садржи једно кривично дело које се односе на заштиту културних добара и то: Уништавање културних, историјских и религијских споменика (чл. 183 КЗ БиХ).

Поједини делови и ентитети у оквиру Босне и Херцеговине у својим кривичним законима садрже такође, поједина кривична дела која се односе на заштиту културних добара и то:

Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (КЗ БД БиХ)<sup>53</sup> у глави 26. под називом Кривична дјела њрошив околиша, њољојривреде и њриродних добара садржи два кривична дела које се односе на заштиту културних добара и то: Оштећење, уништење и недозвољени извоз споменика културе и заштићених објеката природе (чл. 315 КЗ БД БиХ) и Недозвољено обављање истраживачких радова и присвајање споменика културе (чл. 316 КЗ БД БиХ);

Кривични законик Републике Српске (КЗ РС)<sup>54</sup> у глави 29. под називом Кривична дела њрошив живојне средине садржи једно кривично дело које се односе на заштиту културних добара и то: Противзаконито заузимање и експлоатација природних богатстава и добара од општег значаја (чл. 391 КЗ РС).

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (КЗ ФБиХ)<sup>55</sup> у глави 26. под називом Кривична дјела њрошив околиша, њољојривреде и њриродних добара садржи два кривична дела које се односе на заштиту културних добара и то: Оштећење, уништење и недозвољени извоз споменика културе

50 Казнени закон Републике Хрватске – КЗХ, *Народне новине*, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24- на снази од 2. 4. 2024.

51 Казенски законик Републике Словеније - КЗ СЛ, *Урагни лист*, бр. 50/12, на снази од 29. 6. 2012.

52 Кривични закон Босне и Херцеговине - КЗ БиХ, *Службени ѓласник Босне и Херцејовине*, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.

53 Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине - КЗ БД БиХ, *Службени ѓласник Брчко дистѓриктиа Босне и Херцејовине*, бр. 19/2020.

54 Кривични законик Републике Српске - КЗ РС, *Службени ѓласник Републике Српске*, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/2021, 89/2021 и 73/2023.

55 Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине - КЗ ФБиХ, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017.

и заштићених објеката природе (чл. 321 КЗ ФБиХ) и Недозвољено обављање истраживачких радова и присвајање споменика културе (чл. 322 КЗ ФБиХ).

Осим тога, кривични прописи свих ових држава односно појединих делова Босне и Херцеговине у својим одредбама задржали су мање или више претходну систематику кривичних дела из периода СФРЈ и садрже више кривичних дела којима се пружа заштита културним добрима, пре свега у оквиру групе кривичних дела против имовине – тешка крађа, али и друга кривична дела.

У појединим државама заштита културним добрима пружа се и у другим групама кривичних дела, а не само у групи кривичних дела против имовине. Тако, КЗ РСМ је јединствен у односу на прописе свих нових држава на простору СФРЈ по томе што садржи посебну главу посвећену заштити културних добара. То је **глава 24. - Кривични дела против културног наследства и природните реткости**, која садржи 6 чланова – кривичних дела која се односе на заштиту културних добара, природних реткости као и архивског материјала.

## 6. ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ СРБИЈЕ

**Социјалистичка Република Србија** у Кривичном закону (КЗ СРС)<sup>56</sup> предвиђала је и кривичноправну заштиту културних добара у појединим кривичним делима која се врше у мирнодопском периоду. Заштита је прво била предвиђена за два кривична дела у групи против имовине и то: **тешка крађа** (члан 166 став 1 тачка 5 - у односу на културна добра или у односу на археолошке налазе; **уштаја културној добра** (члан 170 став 3). Заштита је проширена од 1989.године на још три кривична дела из ове групе : **Уништење или прикривање архивске грађе** (чл.184а), **Прикривање културној добра** (члан 184 став б) и **Неовлашћено изношење и уношење културној добра** (члан 221а). Од 1994.године заштита културних добара се додатно шири и на поједина кривична дела из групе против јавног реда и правног саобраћаја - **неовлашћено извођење археолошких радова** (члан 240а).

**Кривични законик Републике Србије** (КЗ)<sup>57</sup> у одредбама садржи више кривичних дела која се односе на заштиту културних добара, сврстаних у различите групе према заштитном објекту.

**А) У групи кривичних дела против човечности и међународној права** најзначајније кривично дело у вези са заштитом културних добара је **Уништавање културних добара** (чл. 383. КЗ),

56 Кривични закон Социјалистичке Републике Србије – КЗ СРС, *Службени гласник СРС*, бр. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90, *Службени гласник РС*, бр. 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003, 67/2003.

57 Кривични законик Републике Србије – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/16, 35/19.

Основни облик овог кривичног дела чини ко кршећи правила међународног права за време рата или оружаног сукоба уништава културне или историјске споменике или друга културна добра или верске објекте или установе или објекте који су намењени науци, уметности, васпитању или хуманитарним циљевима или нареди да се таква дела врше (ст.1) - забрањена казна затвора од 3 до 15 година. Радња извршења постављена је алтернативно као уништавање или наређивање. Прописан је и квалификовани облик кривичног дела који постоји ако је уништен објекат који је као културно добро под посебном заштитом међународног права - забрањена казна затвора од 5 до 15 година. Оба облика овог кривичног дела могу се извршити само са умишљајем.

У новијој домаћој судској пракси нисмо пронашли било коју одлуку која се односи на ово кривично дело.

Овом инкриминацијом преузете су обавезе из Хашке конвенције из 1954. године и Допунског протокола I уз Женевске конвенције о заштити жртава међународних оружаних сукоба из 1977. године.<sup>58</sup>

У овој групи значајно је још једно кривично дело - Несвречавање вршења кривичних дела њројив човечносии и друјих добара зашћиићених међународним ѡравом (чл. 384 КЗ) које прописује кривичну одговорност за нечињење војног заповедника или лице које фактички врши ову функцију односно за друга претпостављена лица у односу на потчињена лица јер нису предузели мере које су могли и били дужни да предузму за спречавање извршења дела, па услед тога дође до припрема за извршење односно почетка извршења једног броја кривичних дела из ове група од стране снага којима командују или које контролишу односно лица која су им потчињена, а међу тим кривичним делима је и кривично дело Уништавање културних добара прописано у чл. 383. КЗ.

Б) Највећи број кривичних дела која се односе на заштиту културних добара чине кривична дела односно поједини облици одређених кривичних дела која се врше у мирнодопско време. Та кривична дела су сврстана у две групе кривичних дела прописаних у КЗ - у групи кривичних дела против имовине и у групи кривичних дела против јавног реда и мира.

У јруји кривичних дела ѡројив имовине то су 6 кривичних дела: тешка крађа (члан 204 став 3), утаја (члан 207 став 4), одузимање туђе ствари (члан 211 став 2), уништења и оштећења туђе ствари (члан 212 став 3), прикривање (члан члан 221 став 4), неовлашћено изношење и уношење културног добра (члан 221а).

У јруји ѡројив кривичних дела ѡројив јавној реда и мира то је једно кривично дело - неовлашћено извођење археолошких радова (члан 353а став 2).

По називу то су иста кривична дела која су постојала у КЗ СРС, с тим да је у појединим од наведених кривичних дела дошло до проширења обима заштите од почетка примене одредаба КЗ.

58 З. Стојановић, *Коментар Кривичној законика*, Службени гласник, 4. издање, 2006, Београд, 998.

Код кривичног дело тешка крађе из чл. 204. ст. 3 КЗ кривичноправна заштита културних добара односно добара која уживају претходну заштиту, (као и природних добара) прописана је изменама и допунама КЗ из 2013. године,<sup>59</sup> код кривичног дела утаја - заштита културног добра била је прописана у одредбама КЗ од почетка примене, с тим да је иста проширена и на заштиту добра које ужива претходну заштиту (члан 207 став 4) изменама и допунама КЗ из 2009. године<sup>60</sup>, а истим изменама и допунама КЗ прописана је код кривичног дела прикривање кривичноправна заштита само за поједине облике културних добара – када прикривена ствар представља културно добро од изузетног или великог значаја, односно добро које ужива претходну заштиту. Осим тога, изменама и допунама КЗ из 2009. године проширена је кривичноправна заштита културних добара код кривичног дела уништење и оштећење туђе ствари у односу на основни облик који је прописивао заштиту културних добара још и на кривичноправну заштиту заштићеној околини непокретног културног добра, односно према добру које ужива претходну заштиту – чл. 212 ст. 3. КЗ. Кривично дело неовлашћено изношење и уношење културног добра из члана 221а уведено је у КЗ такође, изменама и допунама из 2009. године, а заштита је додатно појачана изменама и допунама КЗ из 2016. године које су ступиле на снагу 1. 6. 2017. године<sup>61</sup>. Кривично дело неовлашћено извођење археолошких радова из чл. 353а уведено је у КЗ изменама и допунама из 2009. године.

О значају заштите културних добара у Републици Србији са кривичноправног аспекта, говори и податак Државне ревизорске институције да је према подацима из Информационог система, у Централни регистар, на дан 31. децембра 2020. године, уписано 2.596 непокретних културних добара (НКД). Највећи део од овог броја чине споменици културе - 2.237; археолошких налазишта има 194, просторно културно-историјских целина има 86, док је знаменитих места 79. Уколико се посматра структура НКД, уписаних у Централни регистар, према категорији, највећи део чине НКД од значаја, укупно их има 1.765, док око једне трећине чине НКД од великог и изузетног значаја. НКД од великог значаја има 612, док је НКД од изузетног значаја 219.<sup>62</sup>

## 7. ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА У ДОМАЋОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ И СУДСКОЈ ПРАКСИ

Са аспекта полиције и правосуђа у Републици Србији неопходно је јасно дефинисање културних добара, како би било правилно квалификовано противправно понашање према лицима која чине поједина кривична дела

59 Службени гласник РС, бр.104/2013.

60 Службени гласник РС, бр. 72/2009.

61 Службени гласник РС, бр. 94/2016.

62 Државна ревизорска институција, Извештај о ревизији сврсисходности пословања, Заштита непокретних културних добара - НКД, Београд, 31. децембар 2021, 16.

на штету покретних односно непокретних објеката која се сматрају или могу сматрати културним добрима.

Закон о културним добрима (ЗКД) дефинише у члану 2 који се објекти сматрају да су покретна односно непокретна културна добра на следећи начин: „Културна добра су ствари и творевине материјалне и духовне културе од општег интереса које уживају посебну заштиту утврђену овим законом. Културна добра, у зависности од физичких, уметничких, културних и историјских својстава, јесу: споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места – непокретна културна добра; уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и стара и ретка књига – покретна културна добра“.<sup>63</sup> Закон прописује и да се културна добра, у зависности од свог значаја, разврставају у три категорије: културна добра, културна добра од великог значаја и културна добра од изузетног значаја.

На основу података Министарства унутрашњих послова Републике Србије (МУП) у периоду 2006–2014. године извршено је 1.472 кривичних дела у вези са културним добрима. Даље анализе везано за структуру кривичних дела по законској квалификацији показале су највећу заступљеност кривичног дела Тешка крађа у односу на укупан број.<sup>64</sup> После овог податка нисмо у доступној литератури пронашли друге податке који се односе на извршена кривична дела у вези са културним добрима.

Републички завод за статистику (РЗС) у својим годишњим извештајима о извршеним кривичним делима од стране пунолетних или малолетних извршилаца не даје прецизне податке када је у питању најбројнија кривична дела из групе против имовине где су предмет извршења кривичног дела била културна добра – то се пре свега односи на кривично дело тешка крађа. Једино кривично дело из групе против имовине које се може препознати да има одређену везу са културним добрима је кривично дело Неовлашћено изношење и уношење културног добра из чл. 221а КЗ.

Из извештаја РЗС за 2022. годину произилази да су те године било пријављена 2 лица за извршење кривичног дела Неовлашћено изношење и уношење културног добра али да те године ниједно лице није било осуђено за извршење тог кривичног дела<sup>65</sup>.

Када је у питању откривање и процесуирање извршилаца кривичног дела неовлашћено извођење археолошких радова из чл. 353а КЗ, подаци ипак постоје. Из извештаја РЗС за 2022. годину произилази да је те године било пријављено 6 лица за извршење кривичног дела неовлашћено извођење археолошких радова и да је осуђено 6 лица за извршење тог кривичног дела

63 Закон о културним добрима – ЗКД, *Службени гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 – др. закони и 99/2011 – др. закон, 6/20 – др. закон, 35721 – др. Закон.

64 Н. Радовић, Р. Самарџић, З. Ђурђевић, „Криминалитет у вези са културним добрима у Србији“, *Дефендологија*, 37-38, 2016, 52.

65 Републички завод за статистику, Саопштење број 184, год. LXXIII, 14.07.2023. Пунолетни извршиоци кривичних дела 2022, стр. 5 и 9.



(у односу на 5 лица изречене су условне осуде, а према једном лицу изречена је казна кућног затвора).<sup>66</sup>

Осим тога, из поменутог извештаја РЗС за 2022. годину произилази да није било пријављених нити осуђених извршилаца кривичних дела из групе против човечности и међународног права: Уништавање културних добара (чл. 383. КЗ) односно Неспречавање вршења кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (чл. 384 КЗ).

Подаци РЗС за 2022. годину показују да малолетници нису вршили ова два кривична дела која је могуће према свом називу довести у директну везу са заштитом културних добара.<sup>67</sup>

Број објављених одлука у домаћој судској пракси које се односе на поједина културна добра која су била предмет извршења кривичних дела, након правноснажности пресуда, објективно је мали.

У судској одлуци неопходно је прецизно утврдити да предмет извршења кривичног дела представља културно добро, како то произилази из следеће одлуке:

**„Постоји тешка крађа када је окривљени из Народне библиотеке одузимао и продавао књиге које према Закону о културним добрима представљају културно добро“** (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 455/09)<sup>68</sup>.

Значај оваквог прецизног дефинисања културног добра из угла правосуђа огледа се и у следећој одлуци из судске праксе:

**„Ако украдена ствар представља културно добро онда првостепени суд не може самостално да оцењује шта представља културно добро већ је дужан да примени Закон о културним добрима“**.<sup>69</sup>

Када је у питању кривично дело неовлашћено извођење археолошких радова у старијој судској пракси смо пронашли једну одлуку од значаја за предмет овог рада. Тако је Врховни суд Србије у једној одлуци навео „кривично дело постоји када се археолошка ископавања врше на месту које није још познато и регистровано од стране надлежних органа“.<sup>70</sup>

66 Републички завод за статистику, Саопштење број 184, год. LXXIII, 14.07.2023. Пунолетни извршиоци кривичних дела 2022, стр. 7 и 11.

67 Републички завод за статистику, Саопштење број 191, год. LXXIII, 14.07.2023. Малолетни извршиоци кривичних дела 2022.

68 Н. Делић, *Кривично право, Посебни део*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022, 174–175.

69 Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 867/19 од 26. 11. 2019., Из образложења: Другостепени суд налази да се основано у жалби наводи да првостепена пресуда у погледу наведене квалификаторне околности, да украдене ствари представљају културно добро (из црквеног објекта одузето 13 одликовања - ордење, споменице и медаље, власништво оштећене цркве) или не с обзиром да је Законом о културним добрима прописано шта представља културно добро, да се културна добра уписују у регистар културних добара који су јавни, па је суд био дужан да од надлежне институције прибави податке да ли наведене реликвије представљају културно добро.

70 Н. Делић, „Нова решења у глави кривичних дела против јавног реда и мира (XXXI)“, *Анали Правној факултету у Београду*, 2/2013, 288, Пресуда Врховног суда Србије Кзз 6/02.

Осим културног добра, закон познаје и добра која уживају претходну заштиту – она за која се претпоставља да су од посебног значаја за културу, уметност и историју и која још нису утврђена за културно добро. Над добрима која уживају претходну заштиту не може се стећи право својине и она се не смеју износити нити извозити у иностранство. Та добра су дефинисана у чл.27 ЗКД, а у делу који се односи на рад музеја и музејских експоната у Закону о музејској делатности<sup>71</sup>.

## 8. ЗАКЉУЧАК

Свака држава поседује различита културна добра, различитих категорија. Нека од тих добара су глобалног – светског значаја, нека су регионалног значаја, а нека од значаја за ту државу, за њене грађане, историју и културу. У раду ограниченог обима није било могуће дати целовит приказ заштите културних добара у међународном праву и у Србији.

Неопходно је стално указивање на значај заштите културних добара наше државе, посебно путем медија али и нових видова комуникација – друштвене мреже које данас најчешће користе млади, које треба упознавати што је могуће раније шта су то културна добра наше државе. На тај начин јача свест не само људи из сфере културе, који се по природи посла баве заштитом културних добара, већ и најшире јавности и то су добре претпоставке за превентивно деловање у случајевима уочавања кривичних дела на штету културних добара односно добара која се налазе под претходном заштитом у Србији.

Такође, неопходна је континуирана обука припадника полиције и свих носилаца најразличитијих функција у правосуђу о значају заштите културних добара у Србији, о потреби адекватног санкционисања извршилаца кривичних дела из ове области, јер се на тај начин чува и држава.

## ЛИТЕРАТУРА

- Abtahi H., „The Protection of Cultural Property in Times of Armed Conflict: The Practice of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia“, *Harvard Human Rights Journal*, 2001, 1–14.
- Батрићевевић А., „Правна заштита материјалних културних добара од последица загађења животне средине“, *Зборник Института за криминологију и социолошка истраживања* 1/2016.
- Бјелајац Ж, *Организовани криминалистеи: Империја зла*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2013.
- Делић Н., *Кривично право, Посебни гео*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2022.

71 Закон о музејској делатности, *Службени гласник РС*, бр. 35/2021, 96/21.

- Делић Н., „Нова решења у глави кривичних дела против јавног реда и мира (XXXI)“, *Анали Правној факултету у Београду*, 2/2013.
- Detling K. J., „Eternal Silence: the Destruction of Cultural Property in Yugoslavia“, *Maryland Journal of International Law*, 1/1993.
- Јовић-Лазић А., „Заштита културне баштине на Косову и Метохији“, *Међународна јолијика*, 4/2004.
- Јовић-Лазић, А., „СЦГ и УНЕСКО“, *Међународна јолијика*, број 1112, 4/2003.
- Лежаја Ж., *Заштитна културних добара у оружаном сукобу*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2011.
- Радовић Н., Самарџић Р., Ђурђевић З., „Криминалитет у вези са културним добрима у Србији“, *Дефендолоџија*, Бања Лука, 37-38/2016.
- Стојановић З., *Коментар Кривичној законика*, 4. издање, Службени гласник, Београд, 2006.
- Таховић Ј., *Кривично право посебни гео*, 2. издање, Научна књига, Београд, 1955.
- Fleck D. M., *The handbook of humanitarian law in armed conflicts*, Oxford University Press, New York, 2003.
- Henckaerst J.-M., Doswald-Beck L., *Обичајно међународно humanitarno право, Tom I: Pravila, International Committee of the Red Cross*, prvo izdanje, 2005.
- Hill C. V., „Killing a Culture: The Intentional Destruction of Cultural Heritage in Iraq and Syria under International Law“, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 1/2016.
- Campbell P., „The illicit antiquities trade as a transnational criminal network: Characterizing and anticipating trafficking of cultural heritage“, *International Journal of Cultural Property*, 20/2013.
- Clark B., „Military occupation and the rule of law; the legal obligation of occupying forces in Iraq“, *Electronic Journal of Law*, 8/2005.
- Чок, В., „Међународноправна заштита културних добара“, *Правни животи*, 12/2004.

## ПРОПИСИ

- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 16 November 1972.
- Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, Paris, 14 November 1970.
- Convention on Offences relating to Cultural Property - Evropska konvencija o krivičnim delima u vezi s kulturnim dobrima, (ETS No.221), Nicosia 19/5/2017 - (ETS No. 119). Delphi, 23/6/1985.
- Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe - Konvencije o zaštiti arhitektonskog nasleđa Evrope (ETS No. 121), Granada, 3/10/1985.
- Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention.

- European Cultural Convention – Evropska konvencija o kulturi (ETS No. 018), Paris 19/12/1954.
- European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage - Evropska konvencije o zaštiti arheološkog nasleđa, revidirana na Malti 1992 (ETS No. 66, 1969; ETS No. 143, revised in 1992), The Valleta convention 16/1/1992.
- International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 17 October 2003.
- UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, Rome, 1995,
- Конвенција о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара, *Службени листи СФРЈ - Међународни ујовори*, бр. 50/73.
- Конвенција о заштити културних добара у случају оружаног сукоба и Правилник за извршење Конвенције о заштити културних добара у случају оружаног сукоба, *Службени листи ФНРЈ - Међународни ујовори - догађајак*, бр. 4/56.
- Конвенција о заштити светске културне и природне баштине, *Службени листи СФРЈ- Међународни ујовори*, бр.56/74.
- Кривични законик ФНРЈ, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 13/51.
- Кривични закон СФРЈ - Основни кривични закон, *Службени листи СФРЈ*, бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90, *Службени листи СРЈ*, бр. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 24/94, 61/2001, *Службени гласник РС*, бр. 39/2003.
- Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 и 47/2023.
- Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 19/2020.
- Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017.
- Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/2021, 89/2021 и 73/2023.
- Кривичниот законик Републике Северне Македоније, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр. 36/23, 188/23.
- Казенски законик Републике Словеније, *Урадни листи*, бр. 50/12, на снази од 29.6.2012.

- Казнени закон Републике Хрватске, *Народне новине*, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24- на снази од 2.4.2024.
- Кривични законик Црне Горе, *Службени листи РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и *Службени листи ЦГ*, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - други закон, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - други закон, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - исправка, 144/2021 и 145/2021 и 110/2023.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, 98/2006,
- Закон о културним добрима, *Службени гласник РС*, 71/94, 52/2011 (други закони), 99/2011 (други закон), 6/2020 (други закон), 35/2021 (други закон).
- Закон о музејској делатности, *Службени гласник РС*, 35/2021, 96/21.
- Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа (ревидиране) *Службени гласник РС – Међународни уговори*, 42/2009.
- Закон о потврђивању Другог протокола уз Хашку конвенцију од 1954. године о заштити културних добара у случају оружаних сукоба, *Службени листи СРЈ*, 7/2002.
- Закон о потврђивању превода Римског статута Међународног кривичног суда, *Службени листи СРЈ-Међународни уговори*, 5/2001.
- Кривични закон Социјалистичке Републике Србије, *Службени гласник СРС*, 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90, *Службени гласник РС*, 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003, 67/2003.
- Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/16, 35/19.
- Државна ревизорска институција, Извештај о ревизији сврсисходности пословања, Заштита непокретних културних добара, Београд, 31. децембар 2021.
- Републички завод за статистику, Саопштење број 184, год. LXXIII, 14.07.2023. Пунолетни извршиоци кривичних дела 2022,
- Републички завод за статистику, Саопштење број 191, год. LXXIII, 14.07.2023. Малолетни извршиоци кривичних дела 2022.

## СУДСКЕ ОДЛУКЕ

- Charge brought by the Prosecution against Ahmad AL FAQI AL MAHDI, ICC-01/12-01/15- 70- АнхА, INTERNATIONAL CRIMINAL COURT. МКСЈ, број предмета ИТ01-42/1-С, Тужилац в. Миодраг Јокић, стр. 14. првостепене пресуде.
- МКСЈ, број предмета ИТ01-42-Т, Тужилац в. Павле Стругар, стр. 131-135. првостепене пресуде.
- Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж 867/19 од 26. 11. 2019.

## ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- Барнаби Филипс, *Друџи свейски райи и археолоџија: Тривоац уметнинама, афричко блаио и Холокауси*, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-56531754,od-27.5.2021>.
- Жридло: Танјуг *Француска враћа Сенејалу и Бенину блаио оиџио у 19. веку*, 17. децембар 2020. 16.34 <https://rtv.rs/rsn/evropa/francuska-vraca-senegalubi-beninu-bлаго-oteto-u-19.-veku-1189844.html>.
- Танјуг, *Век и ѿо након крађе: Амерички музеј враћа Гани серију украдених симбола Ашанџској царсџива* 10. феб 2024 13:54, <https://lat.rt.rs/kultura/75612-muzej-amerika-gana-afrika-umetnost/>
- Anne Allmeling, 8.10.2015., <https://www.dw.com/hr/je-li-palmira-zauvijek-izgubljena/a-18766641,2.mart-2024>
- Irak i Velika Britanija: Britanski geolog osuđen na 15 godina zatvora zbog krađe arheoloških predmeta*, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-61708060,og-7.6.2022.iogine>.
- Philipp Jedicke/Željka Telišman, од 27.10.2014., <https://www.dw.com/hr/mekapljačkaša-grobnica/a-18021887>.  
<https://www.slobodnaevropa.org/a/milijarde-ilegalno-trziste-umjetnine-cg/29519485.html,og1.10.2018.iogine>.
- Војислав Туфегџић, *У фокусу: плџачка културних добара у бившој Југославији*, <https://ekspres.net/u-fokusu/pljacka-kulturnih-dobara-u-bivsoj-jugoslaviji-23-11-2022>.
- Александра Петровић, *Србија је Елдорадо за крадљивце блага*, <https://www.politika.rs/scc/clanak/480268/Srbija-je-Eldorado-za-kradljivce-bлага,og-1.6.2021>.  
<https://serbiantimes.info/nedopustivo-srpsko-bлаго-iz-vince-se-prodaje-na-internetu-za-male-pare/og-5.3.2023>.  
<https://whc.unesco.org/en/list?order=year>,  
<https://www.google.com/search?q=world+heritage+list+2021&oq=World+Heritage+List&aqs=chrome.69i57j0i22i30l9.8190j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8> world heritage list 2021.  
<https://whc.unesco.org/en/danger/>.
- European Cultural Convention (ETS No. 018). Отворена за потписивање, Париз 19/12/1954. Ступила на снагу, 05/05/1955, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=018>
- Конвенције о заштити архитектонског наслеђа Европе - Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (ETS No. 121). Granada, 3/10/1985. Ступила на снагу 1.12.1987., <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/granada-convention>.
- Европска конвенција о кривичним делима у вези с културним добрима - Convention on Offences relating to Cultural Property (ETS No. 221), Nicosia 19/5/2017 - (ETS No. 119). Delphi, 23/6/1985. Ступила на снагу 1.12.1987, <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/granada-convention>.  
[https://www.un.org/Security-Council/S/RES/2347\(2017\)](https://www.un.org/Security-Council/S/RES/2347(2017)).

**Dragan Obradović, PhD\***

## **PROTECTION OF CULTURAL GOODS IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW AND IN SERBIA**

### *Summary*

*One of the challenges that every country faces throughout history is how to preserve not only its territory and population, but also how to preserve its cultural assets in different times and in the face of different trials. Not only in times of war or armed conflict, but also in peace. In war or armed conflict, cultural assets suffer - they are destroyed or damaged as a result of armed actions. In peacetime, cultural property suffers during the execution of various criminal acts by individuals or organized criminal groups through their attempts to acquire individual cultural property of different levels of protection for themselves or for others, which sometimes leads to their destruction or damage. The aim of the paper is to present the criminal legal protection of cultural property in the most important regulations of international law, and especially in the Republic of Serbia through the provisions of the Criminal Code of the Republic of Serbia.*

**Keywords: cultural property, protection, regulations, criminal acts.**

---

\* Judge at Valjevo Higher court, [dr.gaga.obrad@gmail.com](mailto:dr.gaga.obrad@gmail.com).